

Pexeso!

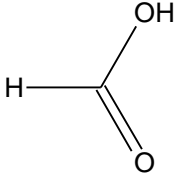
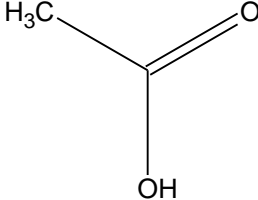
Karboxylové kyseliny

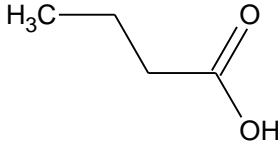
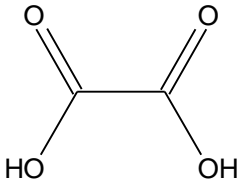
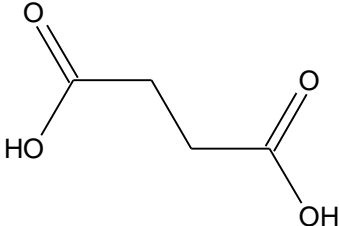
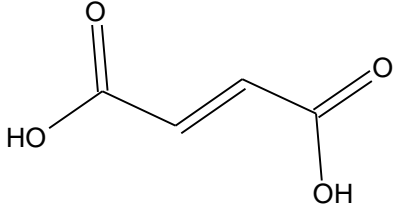
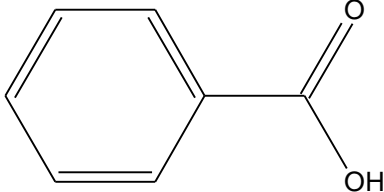
Vytvořili:

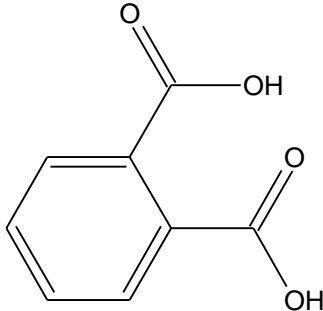
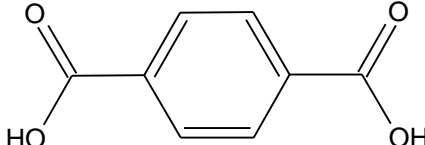
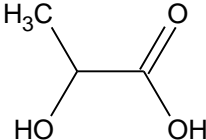
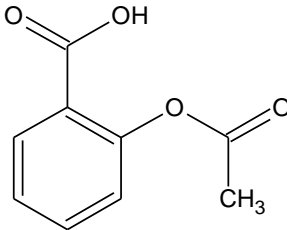
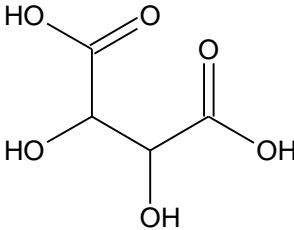
Michal DVOŘÁK, Martin KAMLAR, Jaroslav ŠPAČEK – učitelství Ch-Bi, 4.r. 2004, LS

- Návod :** 1) Úkolem žáků je najít k sobě vždy název a vzorec (informaci) příslušné karboxylové kyseliny. Hraje se standardně jako klasické pexeso.
2) Úkolem žáků je přiřadit k sobě vždy název a vzorec (informaci) příslušné karboxylové kyseliny. Žáci vidí obsah kartiček.

- Doporučeno :** 1) Pro dvojici nebo skupinu žáků.
2) Při motivačním procvičování učiva.
3) Při zkoušení .

<p>Kyselina mravenčí (methanová)</p>	 <p>Vyrábí se zahříváním CO s NaOH za vzniku její soli, jíž lze převést na kyselinu.</p>
<p>Kyselina octová (ethanová)</p>	 <p>Vyrábí se oxidací acetaldehydu nebo nižších alkanů. Vzniká také kvašením z ethanolu.</p>

<p>Kyselina máselná (butanová)</p>	 <p>Nepříjemně zapáchá, je obsažena například v potu.</p>
<p>Kyselina šťavelová (ethandiová)</p>	 <p>Její soli tvoří ledvinové kameny, způsobují také kyselou chuť některých rostlin.</p>
<p>Kyselina jantarová (butandiová)</p>	 <p>Její název je odvozen od zkamenělé pryskyřice.</p>
<p>Kyselina fumarová (butendiová)</p>	 <p>Používá se jako přísada prášků do pečiva a je součástí šumivých prášků (šumáků).</p>
<p>Kyselina benzoová</p>	 <p>Vyrábí se oxidací toluenu, užívá se jako konzervační prostředek.</p>

<p>Kyselina ftalová (1,2- benzendikarboxylová)</p>	 <p>Získává se katalytickou oxidací naftalenu nebo o-xylenu</p>
<p>Kyselina tereftalová (1,4- benzendikarboxylová)</p>	 <p>Vyrábí se oxidací p-xylenu, používá se na výrobu PET lahví.</p>
<p>Kyselina mléčná (2-hydroxypropanová)</p>	 <p>Vzniká ve svalech při nedostatečném přísunu kyslíku.</p>
<p>Kyselina acetylsalicylová</p>	 <p>Základní složka Acylpyrinu.</p>
<p>Kyselina vinná (2,3- dihydroxy-butandiová)</p>	 <p>Tato kyselina byla uznána vinnou.</p>

Příprava esterů

Vytvořili:

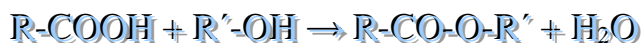
Michal DVOŘÁK, Martin KAMLAR, Jaroslav ŠPAČEK – učitelství Ch-Bi, 4.r. 2004, LS

Pomůcky : dvě zkumavky, z nichž menší lze zasunout do větší, kádinka , kahan , lžička.

Chemikálie : koncentrovaná kyselina sírová, libovolný kapalný alkohol, libovolná kapalná karboxylová kyselina, led.

Návod : Menší zkumavku naplníme ledem (slouží jako chladič) , do větší zkumavky dáme 1 ml alkoholu, 1 ml karboxylové kyseliny a několik kapek koncentrované kyseliny sírové (slouží jako katalyzátor). Menší zkumavku zavěsíme do větší tak, aby dno menší zkumavky nebylo v kontaktu se směsí ve větší zkumavce. Vložíme do vodní lázně a zahříváme asi 5 min. Poté pro identifikaci můžeme přivonět ke dnu menší zkumavky a nebo pro větší efekt vylijeme směs do kádinky se studenou vodou. Při nízké koncentraci par vzniklého esteru je vůni dobře cítit, při vyšší koncentraci není vůně esteru tak zřetelná.

Obecná rovnice esterifikace:

Tabulka : Přehled přípravy esterů s jejich charakteristickými vůněmi

Alkohol	Kyselina	Ester	Typ vůně
Ethanol	k.octová	Ethylacetát	Vůně po ovoci
1-butanol	k.octová	Butylacetát	Vůně po ovoci
1-pentanol	k.octová	Pentylacetát	Vůně po ovoci
Ethanol	k.máselná	Ethylbutanoát	Vůně po broskvích
Methanol	k.máselná	Methylbutanoát	Vůně po ananasu
Ethanol	k.benzoová	Ethylbenzoát	Vůně po karafiátech
1-pentanol	k.benzoová	Pentylbenzoát	Vůně po ambře
1-pentanol	k.salicylová	Pentylsalicylát	Vůně po orchidejích
1-butanol	k.propionová	Butylpropionát	Vůně po rumu
Methanol	k.salicylová	Methylsalicylát	Vůně po karamelu

Tabulka převzata z učebnice:

Čtrnáctová, H. a kol. Chemické pokusy pro školu a zájmovou činnost. Praha, Prospektrum 2000

- Doporučeno :** 1) Jako motivační pokus při výuce esterů.
2) Jako laboratorní práce na jednu vyučovací hodinu.

methanová kyselina <i>mravenčí kyseliny</i>	HCOOH	ethanová kyselina <i>kyselina octová</i>	CH₃COOH
---	--------------	--	---------------------------

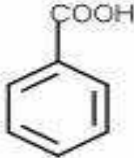
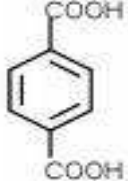
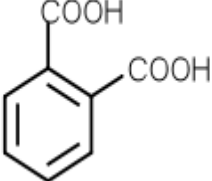
CH₃CH₂COOH	butanová kyselina <i>kyselina máselná</i>	CH₃(CH₂)₂COOH	pentanová kyselina <i>kyselina valerová</i>
---	---	---	---

dodekanová kyselina <i>kyselina laurová</i>	CH₃(CH₂)₁₀COOH	hexadekanová kyselina <i>kyselina palmitová</i>	CH₃(CH₂)₁₄COOH
---	--	---	--

CH₃(CH₂)₁₆COOH	ethandiová kyselina <i>kyselina šťavelová</i>	(COOH)₂	propandiová kyselina <i>kyselina malonová</i>
--	---	---------------------------	---

butandiová kyselina <i>kyselina jantarová</i>	COOH(CH₂)₂COOH	pentandiová kyselina <i>kyselina glutarová</i>	COOH(CH₂)₃COOH
---	---	--	---

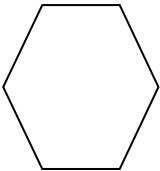
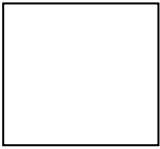
hexandiová kyselina <i>kyselina adipová</i>	COOH(CH₂)₄COOH	propenová kyselina <i>kyselina akrylová</i>	CH₂=CH-COOH
cis-9-oktadecenová kyselina <i>kyselina olejová</i>	CH₃(CH₂)₇CH=CH(CH₂)₇COOH	propanová kyselina <i>kyselina propionová</i>	CH₃CH₂COOH

<p>oktadekanová kyselina <i>kyselina stearová</i></p>	<p>$\text{COOH}(\text{CH}_2)\text{COOH}$</p>	<p>cis-butendiová kyselina <i>kyselina maleinová</i></p>	<p>$\text{COOH}-\text{CH}=\text{CH}-\text{COOH}$</p>
<p>benzenkarboxylová kyselina <i>benzoová kyselina</i></p>		<p>1,4benzendikarboxylová kyselina <i>tereftalová kyselina</i></p>	
<p>1,2benzendikarboxylová kyselina <i>ftalová kyselina</i></p>			

methan	CH_4
ethan	C_2H_6
propan	C_3H_8
butan	C_4H_{10}
pentan	C_5H_{12}
hexan	C_6H_{14}
heptan	C_7H_{16}
oktan	C_8H_{18}
nonan	C_9H_{20}
dekan	$\text{C}_{10}\text{H}_{22}$

ethen	C_2H_4
propen	C_3H_6
buten	C_4H_8
penten	C_5H_{10}
ethyn	C_2H_2
propyn	C_3H_4
methyl	CH_3
ethyl	C_2H_5
propyl	C_3H_7
butyl	C_4H_9

chlormethan	CHCl_3
bromethyn	$\text{CH}_2=\text{CHBr}$
jodoform	CHI_3
freon 12	CCl_2F_2
tetrafluorethen	$\text{CF}_2=\text{CF}_2$
holothan	CF_3CHClBr
vinylchlorid	$\text{CH}_2=\text{CHCl}$
cyklohexan	
cyklobutan	

Metodika práce s organickým pexesem

Sestavily: **Zdeňka Jelínková a Andrea Papršteinová**, Ch-Bi na UK v Praze, PřF, 2006

Žáci jsou rozděleni do skupinek po 2-4 hráčích.
Doby hry cca 15 minut.

Hru lze použít na začátku hodiny jako aktivační prvek již probrané látky, anebo na konci hodiny jako zopakování.

Buď lze hru použít jako pexeso, a pak se hraje ve skupinkách anebo jako přiřazování názvu a vzorce a to potom pracují žáci samostatně.